

22-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ. 2-БӨЛІМ

Соттың бейтараптығы

Жоспар:

1. Соттың тәуелсіздігі туралы мәселенің жалпы сипаттамасы
 2. Конституциялық реформа туралы 2005 жылғы Заңға сәйкес өзгерістер
 - 2.1. Лорд-канцлердің 2005 жылға дейінгі конституциялық жағдайы
 - 2.2. Сот жүйесі мен әділет министрлігі арасындағы қатынастар
 3. Ағылшын судьяларын тағайындау
 4. Ағылшын судьяларының сыйақылары мен жұмыстан шығарылуы
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. СОТТЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕНІҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ

2005 жылғы конституциялық реформа туралы заң «сот билігін» қоса алғанда, Біріккен Корольдіктің сот жүйесінің тәуелсіздігін құрметтеуді бекітуге бағытталған. Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенцияның 6(1)-бабы соттар мен басқа да трибуналдардың «тәуелсіз» болуын талап етеді.

Тәуелсіздік тұжырымдамасы мен бейтараптық тұжырымдамасы арасында тығыз байланыс бар. Сот трибуналды «тәуелсіз» деп санай алатындығын анықтау үшін, атап айтқанда:

- оның мүшелерін тағайындау тәртібі және олардың өкілеттік мерзімі,
- сыртқы қысымнан кепілдіктердің болуы
- бұл органның тәуелсіз деп көзбояушылық жасамауы туралы мәселе.

«Бейтараптылық» туралы мәселеге келер болсақ, бұл талап екі аспектіге ие. Біріншіден, трибунал жеке соқыр сенім немесе жалған пікірден субъективті бос болуы тиіс. Екіншіден, ол сондай-ақ мәселеге объективті түрде бейтараптылық танытуы тиіс, яғни осы қатынастағы кез келген негізді күмәндарды болдырмау үшін жеткілікті кепілдіктер беруі тиіс. Бейтараптылық пен тәуелсіздік синонимдер болып табылмайды, бірақ олардың арасында өте тығыз байланыс бар: шын мәнінде бейтарап судья үшін әрбір істің мәні бойынша шешімі міндетті түрде тәуелсіз болуы тиіс.

УНИДРУА мен Американдық құқық институтының (міндетті емес) қағидаттарында айтылғандай:

«Сот пен судьялар тиісті емес ішкі және сыртқы ықпалдан бостандықты қоса алғанда, фактілер мен заңнамаға сәйкес дауды шешу үшін сот тәуелсіздігіне ие болуы тиіс». Және: «...судьялардың өкілеттік мерзімі ақылға қонымды болуы тиіс».

Бұл — ағылшын судьяларының биліктің жеке тармағын құрағыны туралы бұрынғы конституциялық түсінікті дәлелдейді. Олардың парламентке де, атқарушы билікке де, князьдерге де, басқа да жоғары лауазымды немесе ықпалды тұлғаларға тәуелді болмауы маңызды. Судьялар партиялық саясаттан, үкімет талаптарынан, корпоративтік ашкөздік пен жеке мүдделерден жоғары тұруы тиіс.

Біріккен Корольдікте тәжірибелік тексеруден өткен кәсіби заңгерлердің арасынан судьяларды іріктеу дәстүрі бар. Англияда, негізінен, олар бұрынғы адвокаттар ішінен іріктеліп алынады.

Судьялар, әдетте, қаржылық қамтамасыз етілген, өйткені олардың жалақысы іс жүзінде жоғары болып табылады. Олардың заң практикасымен бұрынғы байланысы заң мен саясат арасындағы, сондай-ақ әділ сот мен жалпы жария тәртіп арасындағы айырмашылықты түсінуді қамтамасыз етеді. Тағайындалғаннан кейін Жоғарғы Соттың судьялары негізінен оқшауланған кәсіби қызметті жүргізеді. Судьялар сот процесінде тараптармен, куәлармен немесе тараптардың заңды өкілдерімен қасақана емес байланыс нәтижесінде ымыраға келу қаупіне ұшырамауы тиіс.

Бұл дәстүрлі тетіктер судьяларға қылмыстық және азаматтық істер бойынша «қорқынышсыз және артықшылықтарсыз» еркін шешім қабылдауға және сонымен қатар қоғам үшін мұндай қауіпсіздікті пайдалануға мүмкіндік берді. Әрине, заңның салмақты және шынайы қолданылуы сот органдары тәуелсіздігінің нақты кепілдіктерін талап етеді. Соттардың өз сот функцияларын орындау кезінде қауіпсіздік кепілдігі болуға тиіс (және алқабилердің осыған ұқсас қорғанысы қамтамасыз етілуге тиіс). Тиісті емес әсер, ішкі немесе сыртқы қауіп-қатер, қысым немесе қорқыту болмауы тиіс.

2. КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ РЕФОРМА ТУРАЛЫ 2005 ЖЫЛҒЫ ЗАҢҒА СӘЙКЕС ӨЗГЕРІСТЕР

2.1. Лорд-канцлердің 2005 жылға дейінгі конституциялық жағдайы

McGonnell v. UK (2000) ісінде адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот Біріккен Корольдік Еуропалық Конвенцияда көзделген «сот органдарының тәуелсіздігі» кепілдігін бұзды деп қаулы етті. Бұл сот приставы Гернси аралының заңнамалық палатасында төрағалық ету кезінде қабылданған жерге орналастыру туралы заңнамаға қатысты азаматтық істі қарауға қатысумен түсіндіріледі. Страсбург соты заң шығарушы және сот рөлдерінің араласуы 6(1) бапта талап етілетін «Тәуелсіздік пен бейтараптықтың талап етілуіне қайшы келеді» деп қаулы етті. Ол бұдан әрі қандай да бір адам заң шығару палатасына төрағалық еткен кезде тиісті заңнамалық актіні түсіндіруді талап ететін кез келген азаматтық немесе қылмыстық іс бойынша шешім шығаруға құқығы жоқ деп қаулы етті.

Бұл еуропалық шешім оның адам құқықтары саласындағы еуропалық тәртіпке сәйкес келуіне, соған сәйкес лорд-канцлер (2005 жылға дейін) сот істері бойынша шешім шығаруға тиіс болатынына күмән туғызды.

2005 жылғы конституциялық реформа туралы Заң қабылданғанға дейін лорд-канцлер:

- 1) сот жүйесінің басшысы;
- 2) үкімет кабинетінің мүшесі және мемлекеттік департаментті (лорд-канцлер департаменті, содан кейін Конституциялық мәселелер жөніндегі департаментті) басқарған аға министр;
- 3) «Лордтар палатасы» (House of Lords) заң шығару палатасының аға мүшесі (яғни спикер) болды.

Қазіргі уақытта кейбір лорд-канцлерлер сотта үнемі кеңесетін. Бұл, егер үкіметтің тиісті іске тікелей қызығушылығы болса, қиындықтар тудыруы мүмкін. Осы себепті, сондай-ақ McGonnell (2000) ісіне байланысты парламенттік талқылау барысында лорд-канцлер, егер Үкімет осы істі қарау нәтижелеріне тікелей немесе өзгеше түрде мүдделі болса, азаматтық істерге қатыспайды деп мәлімделген болатын.

Алайда, 2005 жылғы конституциялық реформа туралы заң мәселені тереңрек қарастырды. Бұл Лорд-канцлерді бұрынғы қызметінен айырды. Ол судья болуды тоқтатты. Оның орнына ол тек атқарушы биліктің өкілі, тәждің министрі және іс жүзінде Министрлер Кабинетінің мүшесі болып табылады. Бұдан басқа, 2005 жылғы заң қабылданған сәттен бастап лорд-канцлер міндетті түрде адвокат болуы тиіс емес. Ол сырттан, қарапайым саясаткер болуы мүмкін. Сондықтан сот билігі енді «олардың өкілі» «келіссөздер үстеліне» түсу қаупінен арылады.

Бұл ретте жаңа режимде лорд-канцлер бұрынғы практик, тіпті заң біліктілігі бар заңгер болуға міндетті емес. Оның орнына Премьер-министр, егер ол осы лауазымға «тәжірибесі бойынша» дәрежеленсе, енді Королеваға адамды лорд-канцлер тағайындауға ұсыныс жасайды. Мұндай тәжірибені «Тәж министрі» немесе «Парламент палатасының мүшесі» немесе «білікті заңгер» (яғни Англияда және Уэльсте, Шотландияда немесе Солтүстік Ирландияда тәжірибеден өтуші заңгер), немесе «университетте құқық оқытушысы» немесе «премьер-министр маңызды деп санайтын басқа да тәжірибе» ретінде өткізген уақыттан алуға болады. Егер тиісті кандидат әлі Парламенттің мүшесі, Корольдіктің Лордтар палатасының мүшесі болып табылмаса, онда оған Парламенттің тең құқылы мүшесі мәртебесін беру қажет. Бұл оның тәж министрі болуына мүмкіндік береді. Содан кейін ол Парламентке немесе Парламент мүшесі ретінде (қауымдастықтар палатасында), не Лордтар палатасының (заң шығару Ассамблеясының) мүшесі ретінде есеп беретін болады.

2005 жылғы Заңда «лорд-канцлер лауазымын» және «осы лауазым функцияларын өзгерту туралы ереже» (заңға кіріспе) болса да, 1-бөлім конституциялық емес кез келген көріністі жоюға бағытталған: бұл заң мыналарға теріс әсер етпейді: а) құқық үстемдігінің қолданыстағы Конституциялық принципіне немесе В) осы қағидатқа байланысты Лорд-канцлердің қазіргі конституциялық рөліне. Мақсаты — құқық үстемдігі «отының» канцлерден канцлерге алдағы уақытта да берілетіндігін: «өмір сүретін қоғамды жандандыратын және ағартатын қасиетті жалын сақтаушылар» ретінде жариялау.

2.2. Сот жүйесі мен әділет министрлігі арасындағы қатынастар

2005 жылғы конституциялық реформа туралы заң Лорд-бас судьяға зор және маңызды өкілеттіктер берді. Оның жауапкершілігінің бес бағытын бөліп көрсетуге болады:

(I) енді ол «бас судьяның пікірі бойынша, сот билігі үшін маңызды болып табылатын мәселелер» бойынша жазбаша ұсыныстарының «Парламентке» бағытталуын қоса алғанда, өзінің ұжымдық «көзқарастарын» баяндау үшін жолсерік ретінде болуы тиіс;

(II) ол сот органдарының қамқорлығында болуы тиіс;

(III) ол тиімді басқаруды жүзеге асыруы тиіс;

(IV) ол қызметінен шеттетуді қоспағанда, түрлі тәртіптік өкілеттіктерді жүзеге асыруға тиіс;

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Соттың бейтараптығы

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

(V) бұдан басқа, төрағалық етуші судья аса маңызды істер бойынша, әсіресе, жекелеген апелляциялық істер бойынша сотта кеңесуді жалғастыратын болады.

Жауапкершіліктің бес есе көбеюі тіпті ойлаған кезде де шаршатады. Қысқаша айтқанда, Англияның Лорд-бас судьясы кәсіподақтың өкілі, харизмалық генерал, бас атқарушы офицер, оқыту бөлімінің басшысы және бас судья болуы тиіс. Әрине, тіпті Соломон мұндай ұсыныстан бас тартатын еді. Әділет министрлігі ішінара сот жүйесіне қолдау көрсетуге шақырғанымен, бұл жаңа механизм биліктің сот және атқарушы тармақтары арасындағы келіспеушіліктер үшін мүмкіндіктер туғызады. Сондықтан, Лорд-Бас судья мен Әділет министрі (және олардың көптеген мемлекеттік қызметшілері немесе басқа да әріптестері) арасындағы үйлесімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету өте маңызды. Бұл мәселе Үкімет пен сот органдары арасында жасалған Конституциялық құжат – «Келісімде» қаралады. Уақыттың ерте кезеңінде «келісім» сәтті әрекет етті. Бірақ бір қарлығаш көктем келуінің белгісі болып табылмайды. Сот жүйесінің тиімділігі; сот тәуелсіздігінің өміршеңдігі; судьялардың өз рөлінің заңды шекараларын өзара құрметтеуі сияқты жылы қарым-қатынастардың сақталуы аса маңызды.

3. АҒЫЛШЫН СУДЬЯЛАРЫН ТАҒАЙЫНДАУ

Ағылшын сот жүйесінің (бірегей емес) ерекшелігі — тағайындаулар адвокат немесе барристер (жоғары дәрежелі адвокат) ретінде үлкен жұмыс тәжірибесін алғаннан кейін ғана жүргізіледі. Басқаша айтқанда, Англияда көптеген құрылықтық жүйелердегі сияқты мағынада «мансаптық сот жүйесі» жоқ.

Бірақ Белл пайымдауынша «қарапайым ағылшын судьясы бір лауазымнан екінші лауазымға ауысып және жиі қызметтік жоғарылау нәтижесінде, өзінің кәсіби мансабын жиырма бес жыл сот жұмысына арнай алады.» Сондықтан, ағылшын судьялары әрқашан өзінің заң мансабының салыстырмалы кеш сатысында, бай практикалық тәжірибеге ие болғанда тағайындалады. Жоғарғы Соттың судьялары дәстүрлі түрде бұрынғы адвокаттар болды. Судьяларды тағайындау жөніндегі комиссия (СТК) қазіргі уақытта тәжірибеден өтуші заң кеңесшілері немесе барристерлер қатарынан ағылшын судьяларын тағайындайды.

СТК судьяларды «тек қана сіңірген еңбегіне қарай» тағайындауға міндетті. «Сіңірген еңбегі» - басты критерий болғанымен, СТК «тағайындау үшін іріктелуі мүмкін тұлғалар шеңберінің әртүрлілігіне ықпал ету қажеттілігін ескеруі тиіс». Қазіргі заманғы дәуірде конвенцияға сәйкес, Британдық судьялар өздерінің жеке саяси нанымдарына қарамастан тағайындалады, бірақ соңғы фашистік немесе коммунистік үрдістер тағайындау үшін кедергі болар еді (мұндай сенімдер немесе қатыстылық, әрине, мемлекеттік қызметке тағайындау үшін кедергі болып табылады).

4. АҒЫЛШЫН СУДЬЯЛАРЫНЫҢ СЫЙАҚЫЛАРЫ МЕН ЖҰМЫСТАН ШЫҒАРЫЛУЫ

Ағылшын судьялары жалақы мен зейнетақыларды арнайы парламенттік мақұлдаусыз алады. Олар, сондай-ақ, белгіленген зейнеткерлік жасқа жеткенге дейін өз қызметтерін атқарады.

Судьялар өздерінің шешімдері партиялық-саяси немесе басқа да құқықтық емес негіздермен үйлеспей негізінде қызметінен босатылу немесе төмендетілмеуі тиіс. Қызмет бойынша жоғарылату сондай-ақ осындай құқықтық емес критерийлерге байланысты болмауы тиіс. Сондықтан да, аталған жаста зейнетке шығудан, денсаулық жағдайының нашарлауынан немесе қайтыс болуынан басқа, судьялар өз міндеттерін орындауды, егер олардың мінез-құлқы кәсіби емес болып табылған жағдайда ғана тоқтатады. 1950 жылғы жағдай негізінде келесідей қорытындыға келуге болады: құзыреттіліктің қолайлы стандарттарына сәйкес келмейтін немесе жалпы жұрт таныған канонға қайшы келетін судьяның қызметі заңды сынға ұшырауы мүмкін. Бұл оның тіпті отставкаға кетуіне немесе жұмыстан босатылуына себеп болады.

Justice Alliance of South Africa v. President of South Africa (2011) ісінде Оңтүстік Африканың Конституциялық соты статутты конституциялық емес деп таныды. Өйткені бұл статут Оңтүстік Африка Президентіне (атқарушы билік мүшесіне) соттың Төрағасының өкілеттік мерзімін ұзарту туралы шешім қабылдау жөнінде өкілеттік беруді көздейді. Сот бұл статут бастапқы жарғылық норманы (басқа жарғыда қамтылған) тиісті түрде пайымдалмауымен байланысты болғанын атап өтті, оған сәйкес мұндай ұзарту Парламент актісінің негізінде ғана жүзеге асырылуы мүмкін. Сонымен қатар, сот билігінің тәуелсіздігі қағидатына сәйкес атқарушы биліктің Жоғарғы Сот Төрағасының өкілеттік мерзімін ұзарту туралы мәселені шешуге құқылы еместігін атап өтті. Оң таңдау жасаған Президент көмек көрсеткен сияқты қабылдайды.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Соттың бейтараптығы

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Және керісінше, мұндай ұзартудан бас тарту оның сот қызметін мақұлдамауы ретінде бағаланады. Осы себептер бойынша мұндай билікті атқару конституциялық тұрғыдан қолайсыз болар еді. Аталған жағдай үшін, жарамсыз деп танылған заңнамалық акт негіз болды. 2011 жылдың сәуір айындағы Президент қабылдаған 2011 жылдың 15 тамызынан бастап Жоғарғы Сотының Төрағасы ретіндегі өкілеттігін тағы бес жылға ұзарту туралы шешімін сот жарамсыз деп таныды. Бұл шешім тиісті конституциялық заңнамамен мүқият танысуды және құқық үстемдігі мен сот билігінің тәуелсіздігі құндылықтарына ерекше көңіл бөлуді көздейді.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
3. Andrews N. Andrews on Civil Processes. Vol. I. Intersentia, 2013.